

ОСОБЛИВОСТІ РОЗТАШУВАННЯ ГНІЗД ДРОЗДІВ РОДУ *TURDUS* У ТРАНСФОРМОВАНИХ ЛАНДШАФТАХ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ

А.Б. Чаплигіна

Patterns of nest location of thrushes of the genus *Turdus* in transformed landscapes of North-East Ukraine. - A.B. Chaplygina. - *Berkut*. 18 (1-2), 2009. - Data were collected in Kharkiv and Sumy regions in 1993–2008. The most favourable conditions for nesting of the Song Thrush and the Blackbird were found in maple-lime forests (64,1% and 56,8% respectively). The Fieldfare preferred man-made plantations with prevalence of different species of maples (65,0%). The Song Thrush used for nest location 41 plant species, the Blackbird – 31, the Fieldfare – 19. 5 main types of nest fastening were described. The place of nest building and its height above the ground are determined on the one hand by the protectability and degree of disturbance by people and raptors, on the other hand – by the structure and age of vegetation. [Ukrainian].

Key words: thrush, *Turdus*, ecology, nesting, fastening of nest.

✉ А.Б. Чаплигіна, Natural Faculty, Kharkiv Pedagogical University, Blucher Str., 2, Kharkiv, 61168, Ukraine; e-mail: iturdus@ukr.net.

Інстинктивні гніздобудівельні реакції в різних груп птахів, що сформувалися у процесі еволюції під впливом зовнішніх умов існування, досягли на даний час різного рівня складності й різноманітності. Найбільшу варіабельність гніздобудівельного стереотипу мають птахи деревно-чагарникових формацій.

Матеріал і методика

Дослідження проводили протягом 1993–2008 рр. переважно на стаціонарах (біологічна станція Харківського національного педуніверситету у Зміївському районі Харківської області та навчальна база Сумського педуніверситету в с. Вакалівщина Сумської області). Також експедиційними маршрутами була охоплена значна частина території Харківщини. Загалом знайдено й описано 1454 гнізда дроздів, зокрема, співочого (*Turdus philomelos*) – 804, чикотня (*T. pilaris*) – 400 та чорного (*T. merula*) – 250.

Регіон досліджень розташований у зоні лісостепу Лівобережної України. Зональний тип рослинності – нагірні діброви й лучні степи. Крім зональних типів, на піщаних терасах розташовані соснові та дубово-соснові, а в долинах річок – заплавні ліси. Лісистість території сягає 11,4%. Трансформація ландшафтів тут обумовлена

дією як природних, так і антропогенних факторів, серед яких найбільший вплив на лісові біоценози мають вирубування дерев, створення штучних насаджень, пожежі, оранка та випасання худоби, техногенна й рекреаційна діяльність.

Результати й обговорення

Місце розташування гнізда птаха переважно залежить не стільки від видових особливостей біології, скільки від можливостей їх реалізувати. Безумовно, на розташування гнізд у різних типах лісу впливають архітектоніка насаджень, видовий склад і вік, які пов'язані зі структурою деревостану, строками вегетації, рівнем антропогенного впливу, метеоумовами року. Тобто, розміщення гнізд залежить від можливостей маскування, зручності розташування та рівня фактора турбування.

Найбільш сприятливі умови, що включають необхідні вимоги до гніздування співочого й чорного дроздів, відмічені нами для кленово-липових дібров з деревостаном різного віку – 64,1% і 56,8% гнізд відповідно. Чикотень віддає перевагу (65,0%) штучним насадженням, у деревостані яких переважають різні види кленів (рис. 1).

Іноді територіальний розподіл дроздів пов'язаний із вільшнямиками і борами, тобто з такими місцями перебування, для яких ха-

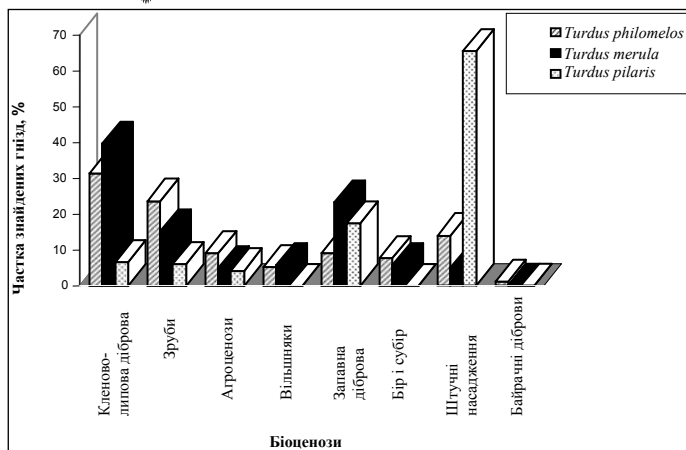

Рис. 1. Розміщення гнізд співочого і чорного дроздів та чикотня в різних біоценозах Північно-Східної України.

Fig. 1. Location of nests of Song Thrush, Blackbird, Fieldfare in different habitats of North-East Ukraine.

рактерна біотопічна одноманітність, бідна кормова база. Байрачні діброви – випадкове нетипове місце гніздування цих птахів в умовах лісостепової зони, хоча протягом останніх років спостерігається ріст їх чисельності в цих біотопах (Чаплигіна, 1998).

Дрозди, як мешканці кожного конкретного місцеіснування, виявляють різноманітні адаптивні реакції до умов середовища. У різних кліматичних зонах є породи дерев, що переважають у розміщенні гнізд дроздів. Так, у зоні мішаних лісів і тайги найбільш типовими місцями для розташування гнізд співочого й чорного дроздів є підріст ялини та деревостани сосни (Александрова, 1959; Бровкіна, 1959; Ганя, 1959; Урядова, Щеблыкіна, 1981; Мальчевский, Пукинский, 1983; Никифоров и др., 1989; Бокотей та ін., 1994 та ін.).

Вічнозелені хвойні дерева створюють сприятливі умови для розташування та маскуванню гнізд розглядуваних видів. Таке їх розміщення можна вважати найбільш зручним і для лісостепової зони України, де багато хвойних порід є екзотичними інтродуцентами. На цих деревах дрозди можуть гніздитися тільки в умовах антропогенного ландшафту (Чаплигіна и др., 1996).

Отже, за результатами наших досліджень, співочий дрозд використовує для розміщення гнізд 41 вид рослин, чорний – 31, чикотень – 19, а також різні субстрати як природного, так і антропогенного походження (табл. 1–3).

Аналіз табличних даних свідчить про те, що в кожного з розглядуваних видів дроздів переважаючим субстратом для влаштування гнізда є відповідні породи дерев. Причому це пов'язано не стільки з домінуючими елементами деревостану

в тому чи іншому біоценозі, скільки з рівнем освітленості й архітектонікою крон, що у свою чергу передбачає зручність розташування гнізд та інші захисні умови. У дуба є найбільш сприятливі якості для влаштування гнізд чорним і співочим дроздами; на другому місці знаходиться сухостій – фаутний деревостан основних лісоутворюючих порід.

У дібровах, вільшняках, борах і суборі більше половини всіх гнізд (53,2% співочого та 66,8% чорного дроздів) були розміщені на «дорослому» деревостані.

Чикотень відрізняється найбільшою консервативністю в розташуванні гнізд серед дроздів – 94,5% його споруд знайдено на деревах. Вибір тієї чи іншої породи цим видом перш за все залежить від переважання її у складі деревостану займаної стації. Найбільша кількість гнізд чикотня знайдена на клені американському, різних видах тополь, клені гостролистому.

На зрубках у дібровах співочі дрозди віддають перевагу зоні природного поновлення й чагарникам (59,1%), чорні дрозди тут гніздяться значно рідше (26,5%). Деякі гнізда птахи влаштовували на хмизі та полінах дров, на пенях і зломах (співочий

Таблиця 1

Розташування гнізд чорного дрозда в різних біоценозах (n = 250)

Nest location of the Blackbird in different habitats (n = 250)

Рослина (субстрат)	Біотопи									Всього	
	кленово-ли- пові дїрови	зруби в дїровах	бїр і субїр	заплавні дїрови	вїльшняки	штучні насад- ження	агроценози	байрачні дїрови	n	%	
<i>Quercus robur</i>	53	16	1	17	3	2	–	–	92	36,8	
Сухостїй	16	6	1	6	1	–	1	–	31	12,4	
<i>Pyrus communis</i>	5	4	2	2	–	–	2	1	16	6,4	
<i>Ulmus</i> sp.	4	1	5	5	–	–	–	–	15	6,0	
Споруди людини	8	–	–	3	–	–	–	–	11	4,4	
<i>Tilia cordata</i>	3	4	–	1	–	–	–	–	8	3,2	
<i>Fraxinus excelsior</i>	6	2	–	–	–	–	–	–	8	3,2	
<i>Acer saccharinum</i>	–	–	–	–	–	6	–	–	6	2,4	
<i>Malus domestica</i>	1	–	–	–	–	–	5	–	6	2,4	
<i>Corylus avellana</i>	1	3	–	–	–	–	1	–	5	2,0	
<i>Acer platanoides</i>	1	1	–	3	–	–	–	–	5	2,0	
<i>Picea abies</i>	1	–	–	1	–	2	–	–	4	1,6	
<i>Alnus glutinosa</i>	–	–	–	–	4	–	–	–	4	1,6	
<i>Robinia pseudoacacia</i>	–	–	–	–	–	4	–	–	4	1,6	
<i>Sambucus nigra</i>	–	–	–	2	2	–	–	–	4	1,6	
<i>Pinus sylvestris</i>	–	–	3	–	–	–	–	–	3	1,2	
<i>Acer campestre</i>	1	–	1	1	–	–	–	–	3	1,2	
<i>Prunus domestica</i>	–	2	–	–	–	–	1	–	3	1,2	
<i>Padus avium</i>	–	–	–	3	–	–	–	–	3	1,2	
<i>Acer negundo</i>	–	–	–	1	–	1	–	–	2	0,8	
<i>Salix</i> sp.	–	–	1	–	1	–	–	–	2	0,8	
<i>Humulus lupulus</i>	–	–	–	1	1	–	–	–	2	0,8	
<i>Acer tataricum</i>	–	1	–	1	–	–	–	–	2	0,8	
<i>Portaenocissus quinquefolia</i>	–	–	–	2	–	–	–	–	2	0,8	
<i>Crataegus</i> sp.	–	1	–	–	–	–	–	–	1	0,4	
<i>Elaeagnus angustifolia</i>	–	1	–	–	–	–	–	–	1	0,4	
<i>Betula pendula</i>	–	–	–	1	–	–	–	–	1	0,4	
<i>Populus tremula</i>	–	–	–	1	–	–	–	–	1	0,4	
<i>Cerasus vulgaris</i>	–	–	–	–	–	–	1	–	1	0,4	
<i>Biota orientalis</i>	–	–	–	–	–	1	–	–	1	0,4	
<i>Spiraea vanhouttei</i>	–	–	–	–	–	–	1	–	1	0,4	
<i>Caragana arborescens</i>	–	–	–	1	–	–	–	–	1	0,4	
<i>Juniperus communis</i>	–	–	–	–	1	–	–	–	1	0,4	
Всього	n	100	42	14	52	13	16	12	1	250	
	%	40,0	16,8	5,6	20,8	5,2	6,4	4,8	0,4		100

Таблиця 2

Розташування гнізд співочого дрозда в різних біоценозах (n = 804)
 Nest location of the Song Thrush in different habitats (n = 804)

Рослина (субстрат)	Біотопи								Всього	
	кленово-ли- пові діброви	зруби в дібровах	бір і суббір	защавні діброви	вільшняки	штучні насад- ження	агроценози	байрачні діброви	n	%
<i>Quercus robur</i>	159	37	9	12	3	3	4	–	227	28,2
Сухостій	58	33	7	2	1	1	5	–	107	13,3
<i>Pyrus communis</i>	18	23	4	–	1	–	7	1	54	6,7
<i>Ulmus</i> sp.	9	19	5	7	4	4	5	1	54	6,7
Споруди людини	29	15	–	–	–	–	2	–	46	5,7
<i>Acer campestre</i>	12	18	1	4	1	–	–	–	36	4,5
<i>Picea abies</i>	–	–	–	–	–	30	–	–	30	3,7
<i>Tilia cordata</i>	10	5	4	–	–	2	3	–	24	3,0
<i>Acer negundo</i>	–	–	–	13	–	10	–	–	23	2,9
<i>Fraxinus excelsior</i>	5	12	–	–	–	–	–	–	17	2,1
<i>Malus domestica</i>	–	–	–	–	–	2	12	1	15	1,9
<i>Rosa</i> sp.	–	11	–	–	–	2	2	–	15	1,9
<i>Salix</i> sp.	–	–	–	6	7	–	–	–	13	1,6
<i>Crataegus</i> sp.	1	10	–	–	–	–	1	1	13	1,6
<i>Pinus sylvestris</i>	–	–	10	–	–	1	–	–	11	1,4
<i>Humulus lupulus</i>	2	–	–	3	5	–	–	–	10	1,2
<i>Corylus avellana</i>	–	8	–	–	1	–	–	–	9	1,1
<i>Acer platanoides</i>	3	4	–	1	–	–	1	–	9	1,1
<i>Populus</i> sp.	–	–	–	5	–	3	–	–	8	1,0
<i>Alnus glutinosa</i>	–	–	–	1	7	–	–	–	8	1,0
<i>Prunus domestica</i>	–	2	–	–	–	–	5	–	7	0,9
<i>Robinia pseudoacacia</i>	–	–	–	–	–	7	–	–	7	0,9
<i>Acer tataricum</i>	–	–	3	4	–	–	–	–	7	0,9
<i>Portaenocissus quinquefolia</i>	6	–	–	–	1	–	–	–	7	0,9
<i>Euonymus europaea</i>	1	–	–	–	–	–	2	2	5	0,6
<i>Prunus spinosa</i>	–	–	–	–	–	2	2	–	4	0,5
<i>Elaeagnus angustifolia</i>	–	–	1	–	–	3	–	–	4	0,5
<i>Sambucus nigra</i>	–	2	1	–	1	–	–	–	4	0,5
<i>Betula pendula</i>	–	–	4	–	–	–	–	–	4	0,5
<i>Philadelphus coronarius</i>	–	–	–	–	–	–	3	–	3	0,4
<i>Padus avium</i>	–	–	–	–	3	–	–	–	3	0,4
<i>Acer saccharinum</i>	–	–	–	–	–	3	–	–	3	0,4
<i>Aesculus hippocastanum</i>	–	–	–	–	–	3	–	–	3	0,4
<i>Populus tremula</i>	–	–	–	–	–	2	–	–	2	0,3
<i>Biota orientalis</i>	–	–	–	–	–	2	–	–	2	0,3

Закінчення таблиці 2

End of the Table 2

<i>Euonymus verrucosa</i>	1	1	–	–	–	–	–	–	2	0,3
<i>Thuja occidentalis</i>	–	–	–	–	–	1	–	–	1	0,1
<i>Spiraea vanhouttei</i>	–	–	–	–	–	1	–	–	1	0,1
<i>Syringa vulgaris</i>	–	–	–	–	–	–	1	–	1	0,1
<i>Juniperus communis</i>	–	–	–	–	–	1	–	–	1	0,1
<i>Larix europaea</i>	–	–	–	–	–	1	–	–	1	0,1
<i>Rhamnus cathartica</i>	–	–	–	1	–	–	–	–	1	0,1
<i>Gleditsia triacanthos</i>	–	–	–	–	–	1	–	–	1	0,1
Поверхня землі	1	–	–	–	–	–	–	–	1	0,1
Всього	n	315	200	49	59	35	85	55	6	804
	%	39,2	24,9	6,1	7,3	4,4	10,6	6,8	0,8	100

– 8,7% та чорний – 11,8% випадків). Однак, чимало пар (32,3% співочого і 61,8% чорного дроздів) все ж таки оселяються на деревах.

Аналіз локалізації гнізд показав, що у кронах деревостану, підросту та на чагарниках вони розміщені дуже нерівномірно. Враховуючи структури, які забезпечують фіксацію та просторове розташування гнізд, нами було виділено п'ять основних типів місць прикріплення, що можуть змінюватися у значних межах у залежності від специфіки галузнення.

На деревах і підрості більшість гнізд розміщувалися біля стовбура, де першорядні гілки утворюють міцну основу, яка забезпечує фіксацію гнізда знизу і з боків. Такі білястовбурові галузнення є найбільш характерними місцями розташування гнізд дроздів – близько половини всіх випадків гніздування (рис. 2 і 3).

Співочий дрізд найчастіше (34,0%) влаштовує гнізда між центральним стовбуром і боковою гілкою дерева. Такий тип розміщення зареєстровано для 24 видів рослин, насамперед, для дуба (36,2% випадків), груші, в'язу, ялини

й деяких інших порід. Висотний діапазон розташування гнізд змінювався від 0,5 до 11,5, у середньому – $1,87 \pm 0,39$ м. У чикотня між основним стовбуром і боковою гілкою зареєстровано 20,9% гнізд; із них на тополі – 32%, клені американському – 27%, в'язі – 16%, а також на вербі, акації, клені гостролистому, березі, сосні. Аналогічним чином гніздилися 12% пар чорного дрозда, переважно на дубі (79 гнізд або 39%), а також на акації, вільсі, клені, груші, в'язі, ялині, вербі. Гнізда розміщувалися на висоті від 0,5 до 10 м від землі; до 1 м гніздилися 16,6% птахів.

Чорний дрізд найчастіше будує гнізда біля стовбура в зоні кореневої шийки, звідки

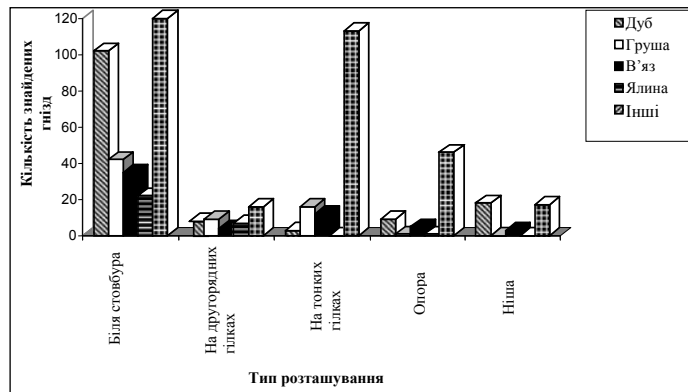

Рис. 2. Розподіл гнізд співочого дрозда в залежності від типу розташування та виду деревостану.

Fig. 2. Distribution of nests of the Song Thrush depending on the type of location and tree species.

Таблиця 3

Розташування гнізд чикотня в різних біоценозах (n = 400)
Nest location of the Fieldfare in different habitats (n = 400)

Рослина (субстрат)	Біотопи					Всього	
	кленово-ли- пові діброви	зруби в дібровах	заплавні діброви	штучні насад- ження	агроценози	n	%
<i>Acer negundo</i>	–	–	24	70	–	94	23,5
<i>Populus sp.</i>	–	–	12	58	–	70	17,5
<i>Acer platanoides</i>	10	6	–	44	–	60	15,0
<i>Robinia pseudoacacia</i>	–	–	–	41	–	41	10,3
<i>Salix sp.</i>	1	–	24	7	1	33	8,3
<i>Ulmus sp.</i>	10	8	–	6	3	27	6,8
<i>Populus tremula</i>	–	–	7	5	–	12	3,0
<i>Malus domestica</i>	–	–	–	–	11	11	2,8
<i>Acer saccharinum</i>	–	–	–	11	–	11	2,8
<i>Betula pendula</i>	1	–	1	6	–	8	2,0
<i>Pinus sylvestris</i>	–	–	–	6	2	7	2,0
<i>Fraxinus excelsior</i>	1	2	–	2	–	5	1,3
<i>Tilia cordata</i>	1	3	–	–	–	4	1,0
<i>Aesculus hippocastanum</i>	–	–	–	4	–	4	1,0
<i>Quercus robur</i>	2	1	1	–	–	4	1,0
Сухостій	–	3	–	–	–	3	0,8
<i>Pyrus communis</i>	1	–	–	–	–	1	0,3
<i>Picea abies</i>	–	–	–	–	1	1	0,3
Споруди людини	–	–	1	–	–	1	0,3
<i>Corylus avellana</i>	–	1	–	–	–	1	0,3
<i>Alnus glutinosa</i>	–	–	1	–	–	1	0,3
Всього	n	27	24	71	260	18	400
	%	6,8	6,0	17,3	65,0	4,3	100

в деяких дерев починається розгалуження. Із 52 гнізд, розміщених таким чином, 86% знаходилися не вище 1 м від землі, частіше на дубі (41,9%), клені (32,3%), липі (9,7%), вільсі (9,7%) й деяких інших породах. У першому циклі таким чином гніздилися 62,9% птахів. Значна перевага в бік перших кладок пояснюється перш за все тим, що у квітні – на початку травня температурний режим у лісі, в якому відсутні листя у при-грунтового шарі, більш стабільний і не має різко виражених меж. Крім того, пев-

ну термоізолюючу та криптичну функцію виконує кора дерев. Вказаний тип розміщення гнізд у співочого дрозда зустрічається надзвичайно рідко – 0,8% випадків, а в чикотня не зареєстрований взагалі.

Із усіх обстежених гнізд чикотня 58,8% були розташовані в розвилці головного стовбура (частіше на клені гостролистому – 31%, клені американському – 21%, акації білій – 13,5%, а також на в'язі, ясені, березі, каштані, клені сріблястому, вільсі, вербі). Чорний і співочий дрозди зазначеним чином розташовують гнізда значно рідше – відповідно у 12,8% і 7,1% випадків.

У більшості дерев (частіше в дуба і в'язя) при пошкодженні стовбура утворюється паросткове кільце, яке дрозди так само використовують для розміщення гнізд

(їх частка сягає більше 10% у співочого та 3,2% в чорного). Таке розташування будівель відмічено у другому циклі розмноження цих птахів.

Іноді співочий і чорний дрозди розміщують гнізда (до 2% кожен) між двома стовбурами дорослого дерева та гілкою між ними. Остання може бути як вітровальною, так і підростом, що росте поряд.

Відносно значну кількість гнізд (23,7%) чорний дрізд влаштовує в різних нішах – пеньках вітровальних дерев, у напівду-

плах і навіть у дуплах, як правило, мертвих дерев. Тому фенологічні явища рослин (початок транспірації) не впливають на температурний режим вмісту гнізда. Такі сховки не тільки добре маскують гніздо, що робить його недоступним для багатьох пернатих і чотириногих хижаків, але й підтримують стабільність протікання онтогенезу; особливо це важливо в умовах безлистяного лісу та значного перепаду температур.

Співочий дрізд і чикотень у такий спосіб гніздяться значно рідше (відповідно 5,8% і 0,8% випадків). Зазначені ніші користуються певним попитом і серед горобцеподібних птахів, але дрозди займають їх у першу чергу. Хоча потрібно зазначити, що протягом дощових сезонів подібний тип розміщення гнізд небезпечний затопленням, тому птахи його використовують відносно рідко. Скажімо, більше 80% таких вмістилищ у 1997 р. не використано зовсім, оскільки весна була дощовою та вологою.

Відзначено також будівництво гнізд дроздами на другорядних гілках, іноді на значній відстані від центрального стовбура: чикотень – 14,7% випадків, співочий – 7,2% та чорний – 4,5%.

Дрозди можуть влаштовувати гнізда і на широкій суцільній опорі (пеньок, товста гілка, поверхня якоїсь споруди людини тощо): чорний – 17,2% випадків, співочий – 9,9% і чикотень – 1,6%.

У різних типах лісів, частіше після санітарних рубок, чорний і співочий дрозди гніздяться на підрослі й чагарниках. Чагарники та кущовий підріст більш однорідні за своєю архітектонікою, тому гнізда відносно об'єму куща розподілені рівномірно, переважно вони бувають влаштовані в центральній частині крони. Найбільш часто

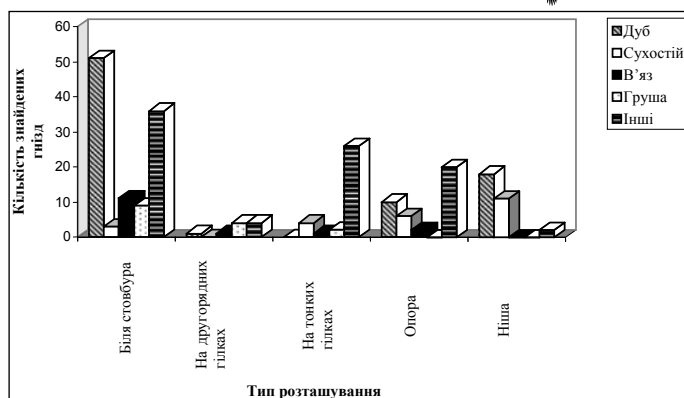

Рис. 3. Розподіл гнізд чорного дрозда в залежності від типу розташування та виду деревостану.

Fig. 3. Distribution of nests of the Blackbird depending on the type of location and tree species.

в розгалуженні головних гілок підросту, у сплетенні гілок чагарників або серед тоненьких гілочок дорослого дерева гніздиться співочий (24,0%), іноді чорний (14,9%) дрозди, а от чикотень на гніздуванні таким чином не відзначений взагалі.

Аналіз дії антропогенного фактора на типологію розміщення гнізд показав пряму залежність: чим сильніший рівень трансформації середовища, тим більшою є висота розташування гнізд і більш різноманітним видовий спектр використовуваних рослин. У середньозмінних ландшафтах співочий дрізд влаштовує гнізда відповідно на 25 і 28 видах дерев і чагарників, також на фаутному деревостані, іноді використовує людські будівлі. У сильнотрансформованих ландшафтах цей птах гніздиться на 39 видах рослин, також на сухих деревах, спорудах людини та на землі (Чаплыгина і др., 1996).

Таким чином, місце розміщення гнізда і висота його розташування над землею визначаються, з одного боку, умовами захищеності обраної ділянки та ступенем турбування птахів людьми і хижаками, а з іншого – структурою й віком насаджень, що пов'язано з можливістю найбільш зручного прикріплення гнізд та умовами їх маскування.

ЛІТЕРАТУРА

- Александрова И.В. (1959): Дрозды Приокско-Террасного заповедника. - Тр. третьей Прибалт. орнитол. конф. (Вильнюс, 22–28 августа 1957 г.). Вильнюс. 3-12.
- Бокотей А.А., Горбань І.М., Костюшин В.А., Фесенко Г.В. (1994): Гніздування чикотня в природних та урбанізованих ландшафтах Західної України. - Беркут. 3 (1): 22-26.
- Бровкина Е.Т. (1959): Материалы по биологии размножения дроздов. - Уч. зап. МГПИ. М. 104 (8): 227-257.
- Ганя И.М. (1959): Материалы по экологии и хозяйственному значению птиц Молдавии. 2. Дрозды. - Изв. Молд. фил. АН СССР. 8 (62): 53-68.
- Мальчевский А.С., Пукинский Ю.Б. (1983): Птицы Ленинградской области и сопредельных территорий. История, биология, охрана. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та. 2: 1-504.
- Никифоров М.Е., Яминский Б.В., Шкляров Л.П. (1989): Птицы Белоруссии (справочник-определитель гнезд и яиц). Мн.: Вышэйшая школа. 1-480.

- Урядова Л.П., Щерблякина Л.С. (1981): К экологии дроздовых птиц Псковской области. - География и экология наземных животных Нечерноземья. Владимир. 84-92.
- Чаплигіна А.Б. (1998): Біогеоценологічні та популяційні адаптації птахів в трансформованих ландшафтах Північно-Східної України (на прикладі роду *Turdus*). - Автореф. дис. ... канд. біол. наук. Дніпропетровськ. 1-19.
- Чаплыгина А.Б., Кривицкий И.А., Фурсова Н.Л. (1996): Уровни внутривидовой изменчивости гнездовых инстинктов черного дрозда. - Птицы басс. Сев. Донца. Харьков. 3: 70-73.

*А.Б. Чаплигіна,
Природничий факультет,
ХНПУ імені Г.С. Сковороди,
вул. Блюхера, 2,
м. Харків, 61168,
Україна (Ukraine).*

Критика і бібліографія	Беркут	18	Вип. 1-2	2009	142
------------------------	--------	----	----------	------	-----

**Скільський І.В., Хлус Л.М.,
Череватов В.Ф., Смірнов Н.А.,
Чередарик М.І., Худий О.І.,
Мелещук Л.І. Червона книга
Буковини. Тваринний світ.
Чернівці: Друкарт, 2007.
Т. 2, ч. 1. 260 с.**

«Червона книга Буковини» виходить як популярне видання, призначене для масового читача, хоча вона буде корисна передусім фахівцям.

У черговому випуску наведена інформація про хребетних тварин (крім горобиних птахів і савців), які занесені до другого видання Червоної книги України (1994 р.). Нариси побудовані за загальноприйнятою схемою: українська й латинська назви виду, чорно-біле зображення дорослої особини, соціологічний статус, ознаки (для визначення), поширення (в Україні, у світі та в Чернівецькій області), чисельність (щільність населення), екологія (річний цикл) та охорона. Поширення виду в Чернівецькій

області проілюстроване схематичною картою, до якої додається детальний кадастр знахідок. Авторами максимально узагальнена інформація з численних літературних джерел, власних польових досліджень, опрацьовані музейні колекції. Список використаної літератури займає 23 сторінки.

Всього на Буковині виявлено 46 видів птахів з Червоної книги України (ще для 7 видів відомості про перебування помилкові або достовірні знахідки відсутні). Вони належать до 21 родини і 9 рядів. Гніздовими (достовірно, ймовірно чи можливо) є 28 видів (16 з них перелітні, а 12 – залишаються зимувати), літучими – 2, зимуючими – 13, пролітними – 4 та залітними – 12.

Звичайно, було б краще, якби «Червона книга Буковини» виходила з кольоровими ілюстраціями і більшим тиражем, що важливо для науково-популярного видання, але головне, на мій погляд, – інформація, яку вона містить. Перш за все – це дані про поширення рідкісних видів.

В.М. Грищенко